

Yaşam

S a r g u n A . T o n t

Hamam Rehaveti ve Diğer Tehlikeler

Ülkemizde turizm patlamasının en faydalı yönlerinden biri, hamamlarımıza artan ilgi oldu. En lüks tatil köyleri bile, verdikleri reklamlarda hamamları baş köşeye koyuyor. Hamamların tarihimizde şanlı bir yeri vardır. Bir zamanlar Avrupalılar lazımlıklarını pencereden sokağa dökerek boşaltırken, atalarımız mis gibi kokan hamamlarda sefa sürüyorlarmış. Bazıları için hamamın en güzel yanı, taşın üstüne uzanıp rehavete dalmaktır. Eğer birçok kaplıcada olduğu gibi, su doğal olarak topraktan çıkıyorsa rehavete devam edin;

ama birçok kenar mahalle hamamında olduğu gibi musluktan çıkan suya klor eklenmişse, "neredeyse bayılıyordum" sözü çok daha gerçekçi bir anlam taşır. Bu kez rehaveti kaynayan sudan atmosfere yayılan kloroform gazına borçlu olabilirsiniz; hani bundan 30-40 yıl öncesinde ameliyatlarda hastayı bayıltmak için kullanılan gaz. Biraz sonra bu konuya tekrar döneceğiz.

Eğer anımsarsanız, geçen ayki yazımızda tehlikesiz bir yaşamın mümkün olamayacağını; hatta eğer tehlikeler ortadan

kalkarsa, artan dünya nüfusunun en büyük tehlikeleri doğuracağını vurgulamış, tehlike değerlendirmenin artık bir meslek haline geldiğini ve bu alanda çok önemli çalışmaların yapıldığı Harvard Üniversitesi'nde, bir örnek olarak kansere yakalanma olasılığının nasıl hesaplandığını anlatmıştık. Bu yazımızda bu konuyu biraz daha açmak istedik.

Sokağa çıktığımızda başınıza gelebilecekleri düşününce "En iyisi ben paşa paşa evimde oturur, kendimi korurum" diye bir düşünceye kapılırsanız onu hemen ak-

İnızdan çıkarmanızı öneririm. Nedeni gayet basit: Bazı uzmanlara göre, sağlık açısından evler sokaklara göre daha tehlikeliymiş. Açıklayalım:

Prof. Wayne R. Ott, 30 yıl boyunca ABD hükümetinin bizdeki Çevre Bakanlığına eşdeğer bir kuruluşu olan EPA'da (Çevre Koruma Dairesi) hava kirliliği bölümünün başkanlığını yürüttükten sonra, Stanford Üniversitesi'nde hocalık yapmaya başlayan çok saygın bir bilim insanı. Dolayısıyla, böyle bir insandan gelen uyarı ne kadar radikal görünürse görünsün, dikkate alınması gerekir; özellikle bu uyarılar Scientific American gibi çok saygın bir dergide yayınlanmış olursa (Şubat, 1998). Ott'un, meslekdaşı John W. Roberts ile birlikte yürüttüğü çalışmalardan alınan sonuçlara göre, çevre kirliliği açısından bir Amerikalı'nın evinin içi, dışarıya göre çok daha tehlikeli! Son 30-40 yıl boyunca atmosferdeki zehirli gazlar ya da içme suyumuzdaki tehlikeli metal kalıntıları, milyarda bir gibi küçük oranlarda ölçülebiliyorduk. Fakat herhangi bir insanın gün boyunca bu maddelerden ne zaman ne oranda etkilendiğini, ancak şu son yıllarda geliştirilen ve insanların kolayca üstlerinde taşıyabileceği portatif aletlerin geliştirilmesiyle anlayabildik. İşte Ott ve Roberts'ın birbirinden ilginç ve çarpıcı açıklamaları:

Modern evlerde sağlığınızı için en tehlikeli yerlerin başında halılar geliyor. Halı, tehlikeli mikro-organizmaların yuvalanması için ideal bir mekan; dışarıdan getirilen ve normal bir elektrik süpürgesinin çıkartamadığı benzin, pestisit, kurşun ve kadmiyum kalıntıları, evlerimizin bu vazgeçilmez eşyasını tehlike karargahına dönüştürüyor. ABD'de her yıl 3 bin kişinin bu tür kirlilikten öldüğü sanılıyor. "Ah" diyeceksiniz, "ben en iyisi banyoya gireyim, orada halı filan da yok; bir duş alıp rahatlayayım." Yanıldınız. Ott ve Roberts'a göre banyonuz güzel koksun diye astığınız koku gidericilerin çoğu kanser olasılığını artırabilen maddeler. Yazımızın başında belirttiğimiz klorlu sudan çıkan kloroform gazı tehlikesi burada da var. Aynı gaz, mutfakta kaynayan tencereden de evinize yayılabiliyor.

Şimdi bir de işyerlerine göz atalım. Sizce dünyada en tehlikeli meslek nedir? UNESCO'ya göre ticari balıkçılık. Balıkçı kazaları her yıl dünyada 24 bin kişinin yaşamını yitirmesine neden oluyormuş. Sanırım Kuzey Amerika'da kağıt fabrikaları için ağaç kesenler en az balıkçılar kadar

tehlikede; ama sayıları az olduğundan (Tanrıya şükürler olsun!) toplam büyük değil. (Gazetecilik ahlakı burada bir itiraf gerektiriyor. Ben 20 yaşındayken bir yaz Alaska'nın Sitka kentinde Alaska Lumber ve Pulp Company adlı bir şirkette çalışmıştım. Epeyce ağacın kanına girdik. Kamp ofisinin önündeki kocaman bir levhada, her birimde çalışanların geçirdikleri en son kazadan sonra kaç gün geçtiği yazılırdı. Bazı birimlerde rakamların üç dört günde bir değiştiğini çok iyi anımsıyorum.)

Tehlikelerden bahsederken, sanırım bu dünyayı paylaştığımız diğer canlıları da düşünmemiz gerekir. Doğal ortamda, besin piramidinin en üstündekiler nisbeten rahat bir yaşam sürebiliyor. Bir gergedan, timsah ya da köpek balığını, insan dışında kim rahatsız edebilir ki? Öte yandan, balıkların belirli bir derinlikte kalabilmesini sağlayan yüzme kesesi, köpek balıklarında bulunmadığı için o zavallılar batmak için daima yüzmek zorundadır. Hayvanların da insanlar gibi bazı hastalıklara yakalandıkları uzun süredir bilinir. Ama evcil olanlarının dışında, yaban hayvanlarının ne tür hastalık kaptıkları hususunda elimizde pek fazla bilgi yok. Bir akbabanın veya ton balığının gönül rızasıyla doktora gitmemesi, bu bilgisizliğin en büyük nedeni. (Bir de gittiklerini düşünün, siz sırada beklemenin ne olduğunu işte o zaman anlarsınız!) Bu hastalıkların bir kısmını tanımamız, ancak büyük bir afetten sonra oluyor. Bir örnek verelim:

Son yıllarda bilim insanlarının en çok dikkatini çeken (dehşete düşüren demek belki daha doğru olur), kurbağa ve semenderlerin çoğunluğunu oluşturan amfibi popülasyonlarının büyük bir düşüşe geçmesi ve bu olayın California'dan Costa Rica'ya kadar birçok ülkede gözlenmesi. Olayın küresel boyutlara ulaşması, akla haklı olarak küresel etkenleri getirdi. Bu yaratıkların derilerinin ne kadar hassas olduğuna dikkati çeken bazı uzmanlar, nedenin, ozon tabakasının incilmesi sonucu yeryüzüne ulaşan ultraviyole ışınlarının artması olduğunu iddia ederken, diğerleri suçu çevre kirliliğinde buldular.

Uzun süren çalışmalar sonucu bu zavallı hayvanları kırıp geçiren hastalığın bir virüsten kaynaklandığı ortaya çıktı. (<http://www2.nature.nps.gov/pubs/yir/yir2000/>)

Hayvanlara musallat olan virüsler bazen faydalı olmuyor değil. İskoçya'dan gönderilen bir kaç kafes dolusu tavşanın sayılarının, kısa zamanda Avustralya ve Yeni Zelanda'da yüzbinlere ulaştığını sanırım duymayan yoktur. Zehirlemeden tutun, avcılara öldürdükleri her tavşan için para ödemeye kadar her yolu deneyen hükümet, tavşanlardan kurtulamayınca, çareyi insanlara zarar vermeyen, fakat bu laştığı tavşanı kısa zamanda öbür dünyaya sevkeden bir virüsü laboratuvarında üretilip çoğalttıktan sonra doğaya salmakta buldu.

Şimdi isterseniz biraz da çarelere göz atalım. Önce evdeki "çevre kirliliğinden" başlayalım. Aslında bu açıdan Batılı ülkelere göre çok daha iyi bir durumdayız. Neden mi? Eve girmeden önce ayakkabılarımızı çıkardığımız için! Ott ve Roberts'ın araştırmalarına göre, eve girmeden önce ayakkabılarını paspasa silen bir Amerikalı, halya taşıyacağı kurşun miktarını altıda bire indiriyormuş. İşte bu konuda yapabileceğimiz en akıllıca şey, ABD ve diğer Batı ülkelerini taklit etmememiz. Banyoya veya mutfaka koku gideren bir iki şey asmanın, pencereleri sık sık açıp evinizi havalandırdıktan sonra fazla bir tehlike yaratacağını sanmıyoruz. Aynı şey sıcak duş alırken de geçerli. Kuru temizleyiciden getirdiğiniz elbiseleri dolabınıza yerleştirmeden önce iyice bir havalandırırsanız bu tehlike de kendiliğinden ortadan kalkar.

Genel olarak bir değerlendirme yaparsak, Eflatun'un 2 bin yıl önce önerdikleri bu gün için de geçerli. Eflatun, ideal bir insanın izlemesi gereken erdemleri şöyle sıralar: Akıl, dürüstlük (adalet), cesaret ve ılımlılık. İlimliliğin derecesini de Eflatun'un öğrencisi Aristoteles, 'orta yol' diye tanımlar. Yani aşırıya kaçmamak.

Kendinizi ve ailenizi korumak isterken aşırıya kaçarsanız fayda yerine zarar verebilirsiniz. Bir örnek verelim. Son yıllarda ufak çocuklarda astım hastalığının aşırı bir artış göstermesi, hava kirliliğinin artmasına bağlanıyordu. Kirliliğin rolü tamamıyla temize çıkmış değil, ama son araştırmalara göre bu artışın asıl nedeni, kişilerin, bebekken aşırı hijyenik bir ortamda yetiştirildikleri için mikroplara karşı yeterli bağışıklığı kazanamamaları. (<http://salon.com>)